

Д-р Вера ВЕСКОВИЌ – ВАНГЕЛИ

„МАКЕДОНСКИ ГОЛОСЪ“ ЗА ОДНОСОТ НА ЦРНА ГОРА КОН МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ (1913-1914)

За македонско-црногорските врски и односи кои го исполнуваат временскиот простор од владеењето на кнезот Никола, неколкумина истакнати македонски и црногорски историчари објавија забележителни прилози.¹ Тие откриваат фрагментарни, но солидно образложени аспекти, од взимните содејствија во ослободителните движења и востанија на двата народа против царството на султаните.

¹ Со краток прилог за Црногорско-македонските односи, по своите истражувања во Државниот архив на Цетиње во 1953 година, прв ќе се огласи проф. Полјански. Тој ја опсервираше проблематиката на одгласот на Илинденското востание од 1903 во Црна Гора (Види: Х. Р. Андоновски-Полјански, *За односој на Црна Гора спрема насиланијте во Македонија во 1903 година*. Гласник на Институтот за национална историја. Скопје 1958, бр. 3/II, 159-164). По десетина години, д-р Зоран Лакиќ, на Симпозиумот посветен на 65-годишнината на Илинденското востание, одржан во Охрид 1968 година, ќе го регистрира одгласот на Илинден во „Глас Црногораца (Види: Зоран Лакиќ, *Црногорскиот печат за Илинденското востание*. Илинден 1903. Материјали од научен собир. Скопје 1970, 443-450). Пошироки по зафат, содржински побогати, документарно фундирани се трудовите на акад. Миомир Дашиќ. Аналитички образложените ставови на Црна Гора за македонското прашање, информираат и за нескриените симпатии на црногорското јавно мислење и „братската солидарност“ спрема македонското националноослободително движење во времето на Илинденското востание (Види: Миомир Дашиќ, *Односој на црногорскиот јавно мислење кон Илинденското востание*. Гласник на ИНИ. Скопје 1982, бр. I/XXVI, 205-230; и *Политика Црне Горе спрема Илинденском усџанку 1903*. Прилози за Илинден, V. Научен собир посветен на 80-годишнината од востанието 1903-1983. Битола-Крушево 1983, 177-212). Врз база на широки истражувања, најсеопфатен труд за македонско-црногорските врски објави акад. Манол Пандевски. Широката гама на третиралиот проблем, фундирана врз богати истражувања, открива бројни аспекти на меѓусебната соработка, особено за учеството на Црногорци во македонското националноослободително движење и во македонските востанија (Види: Манол Пандевски, *Страници од македонско-црногорскиите револуционерни врски на јочешкој на XX век*. Во: Македонија на Балканот: XIV-XX. Историски координати . Изд. „Мисла“. Скопје 1990, 280-301).

Во тоа вкрстување на историските координати, веројатно инспириран и од стремежот на Македонците да се ослободат од отоманската доминација, треба да ја споменеме и размислата на Јован Рогановиќ околу 1900 година. Според него како „акт на најголема правда“ за Македонија би било, по одлука на европската дипломатија таа да и се додели на Црна Гора, или за гувернер на автономна Македонија да се постави црногорскиот кнез Мирко,² за што и се обратил и на Црногорската влада. Ова становиште на Рогановиќ е коресподентно со интересот на кнезот Никола кон Македонија. На преминот на векот тој е поприлично аспиративен и покажува „загриженост“ за „судбината на Македонија“, особено vis-à-vis интересот на Бугарија кон македонските простори. Во разговорот со рускиот дипломат Д. С. Власов, на 5 март 1902 година, во кој станува збор за „подготвуваното востание во Македонија“,³ кнезот Никола ќе се искаже против било какво востание и особено од „вовлекувањето во игра“ на кнезот Фердинант „со Македонскиот комитет“, бидејќи според неговите сознанија, во Македонија живеат повеќе Срби и Црногорци од колку Бугари, па, ќе потенцира: „... јас и српскиот Крал, неможеме да останеме равнодушни спрема нивните стремежи [се однесува на Бугарија] да ја завладеат Македонија, при осуштествувањето на кое дело Бугарија ризикува да најде на цврст отпор од страна не само на Србија, како што беше тоа порано, туку и од сојузничката на оваа последната – Црна Гора“.⁴ Власов, понатаму известува: „... неговото Кралско Височанство, отварајќи ја пред мене картата на Балканскиот Полуостров и покажувајќи на Скопје, додаде: 'Еве каде се стремат Бугарите, ние не би се зафатиле да им се спротивставуваме на нивните обиди да стават рака и на цела Јужна Македонија, со Солун; меѓутоа овде ние нив ни по која цена не ќе ги пуштиме“.⁵

Вон официјалната политика на кнежевскиот двор, Црногорците имаа симатии и покажаа солидарност со ослободителната борба на македонскиот народ. Нивниот слободарски дух раѓаше надеж за поддршка на македонската слободарска кауза, што резултираше со директно учество на Црногорци во Илинденското, но и во предходните востанја.⁶ Тоа беше во склад и со ставовите на младиот кнез Никола: „Ние робови и робство не трпиме, туку гледаме да ги спасиме робовите од

² Рогановиќ И. П., *Македонскиот войрось на ѝочвь еџо истѝории, зѝиноџрафии и ѝолийи-ки*. Казан 1900, 71 (Цитирано според Х. Андоновски-Полјански, ц. д., 160)

³ Симон Дракул, *Македонија измеѓу авѝономијата и делеџоѝ*. „Просвета“ Куманово 1995, прв том, док. 87, стр. 382.

⁴ *Секретна дейеша на Д. С. Власов, Цейѝиње, 5 мартѝ 1900 џодина бр. 39* (Види: Симон Дракул, ц. д., 382)

⁵ Истоето, 383.

⁶ Манол Пандевски, ц. д., 288-297.

робство”.⁷ Меѓутоа, нешто подоцна, искажаниот став на кнезот Никола по однос на „едно можно македонско востание” кое би го симнало од дневен ред македонското прашање со воспоставување на „независна македонска република” (така је именуваа социјалистите Македонци),⁸ како да беше најава за идниот Балкански сојуз и војните, но и на прелиминарниот концепт за делбата на Македонија. Стремежот за промени на балканската мапа на сметка на Македонија имаше општа привлечност за балканските соседи, независно од последиците.

*

Списанието „Македонский голосъ / Македонски глас” нуди една нова „трета димензија” на македонско-црногорските односи сместена во пошироки политичко-психолошки рамки: *Прво* – искреното верување на Македонците во словенската помош во борбата за ослободување и кооперативна „братска соработка” во решавањето на македонското прашање преку воспоставување на македонска самостојна држава – република, во најмала рака автономија во една јужнословенска федерација, наместо заговараната делба на етничкото ткиво помеѓу балканските сојузници и, *Второ* – за односот на балканските сојузени држави кон македонското прашање и делбата на Македонија.

„Македонский голосъ / Македонски глас”⁹ излегува како „Орган на приврзениците на независна Македонија” во годините 1913 и 1914. Тој е официјален гласник на Македонската колонија во Санк Петербург. Таа, предводена од Димитрија Чуповски, интелектуалец, востаник и руски семинарист, им припаѓаше на македонските илинденски генерации, со најискристализирана национална свест и најизразена национално-политичка програма.¹⁰

Редакцијата имаше амбиција „Македонски глас” да излегува од првиот до петиот ден во месецот. Меѓутоа, не секогаш можеше да се спази саканиот ритам. Тој излегува на руски јазик – Македонский голосъ, а под главниот наслов,

⁷ Краљ Никола, *Изабрана дјела*. Изд. „Обод”. Цетиње 1997, 436.

⁸ *Нашаа програма*. Весник „Револуција”. Софија, 28. VII. 1895, бр. 1, 1-2, во; Одбрани статии за работничкото и социјалистичкото движење во Македонија (1895-1914). Изд. ИНИ. Скопје 1962, 17.

⁹ *Македонски глас (Македонский голосъ)*. Орган на приврзениците на независна Македонија 1913-1914. Превод од руски језик. Едиција: Извори за историјата на Македонија. Извори од национално-револуционерното движење. Печат. Изд. ИНИ. Скопје 1968, кн. I, [31]. Во 1968 година ИНИ фототипно ги издаде сите 11 броја на „Македонский голосъ” и во превод од рускиот оригинал на македонски јазик, во погоре наведената едиција.

¹⁰ Манол Пандевски, *Македонско ослободително движење меѓу 1903 и 1918. Развојни фази, внатрешни диференцијации, јолийички зрујации, јојавни облици*. Македонија во војните 1912-1918. Прилози од научен собир. Изд. МАНУ. Скопје 1991, 35.

во заграда, беше испишан неговиот македонски превод. Исклучок е само песната „Крале Марко” (бр. 9, стр. 19), објавена на македонски јазик, мијачки дијалект.

Издавач на „Македонски глас” е Димитрија Чуповски, а одговорни редактори се Русите: И. П. Кулезнев, а подоцна Д. Д. Архангелскиј.

Појавата на „Македонски глас” је предизвика чадот над опожарените македонски простори од т. н. ослободителна војна на четирите балкански сојузници (Србија, Бугарија, Грција и Црна Гора). А тој ја задуши надежта за ослободување на „поборените словенски браќа”, го искомпромитира православието и словенофилството, ја најави меѓусојузничката војна и делбата на Македонија и „со тоа, како ќе заклучи проф. Чубриловиќ, конечно беше разбиен сојузот и соработката меѓу балканските христијани против Турското царство”.¹¹

Малку познат меѓу научните кругови на балканските простори, современите аспекти на „Македонски глас” ја создаваат интригата за неговото откривање. Актуелноста на написите, хрониките, текстовите на меморандумите и апелите, инсистираат на продлабочено компаративно проучување на историските процеси од почетокот на столетието кое ја троши последната деценија. Тоа имплицира на потрага во откривањето на внатрешната логика на нивното спојување. За да не ја „убиеме Клио” како би рекол Андрија Митровиќ.

Во тој контекст е и насловената тема. „Македонски глас” кој беше ја афирмирал филозофијата на националноослободителната борба на македонскиот народ меѓу руската општественост, нуди и концепт за решавање на македонското прашање, низ диоптријата на македонските интелектуалци, членовите на Македонската колонија во С. Петербург и нивните современици: создање на македонска самостојна држава или автономија, што беше во потполна спротивност со концептот на Балканскиот сојуз за освојување и делба на Македонија.

*

И кога почнува да „се чувствува здивот на меѓусојузничката војна за Македонија” (по долги талкања, на 7 мај 1913 година), Д. Чуповски ја добива дозволатата за издавање на „Македонски глас”.¹² Тој, заедно со членовите на Македон-

¹¹ Васа Чубриловиќ, *Ослободилачки покреџи и борбе македонског народа у XIX i XX столетију*. Македонија во војните 1912-1918, 46.

¹² Димитрие Чуповски, на 7 мај 1913 година ја доби дозволатата за издавање „газета” „Македонский голосъ” со следнава програма: 1. статии по вопросам внешней политики, истории, науки, искусства и литературы; 2. хроника; 3. фелџони; 4. рассказы и стихи; 5. обзор русской и иностранной печати; 6. библиография; 7. рисунки и портреты; 8. спровочный

ската колонија учествува и на многубројни собранија на кои „жестоко се полемизира околу расплетот на балканската криза по Првата балканска завојувачка војна и пред се околу судбината на раздробена Македонија”.¹³

*

Од тој допир со минатото „Македонски глас” како хроничар на едно преломно балканско време сведочи за испреплетеноста и допирните точки на заедничкото историско минато на црногорскиот и македонскиот народ: 1. Тоа е русофилството и со него поврзаниот панславизам; 2. Борбата за самостојност како традиционален интерес за сопствена држава; 3. Меѓусебните односи и меѓусебното учество во ослободителните војни и 4. Балканските војни.

Поврзувачки именител на двата народа – црногорскиот и македонскиот е големата верба во официјална Русија. Традиционалните врски на Црна Гора и нејзината заштитница Русија, како што со право ќе заклучи Бранислав Ковачевиќ, беа манифестирани во спојот на традицијата и иновацијата, на русофилството, панславизмот и православието.¹⁴ Истите овие аспекти како „наследен облик на мислење” присутни се и во свеста на Македонецот, а особено меѓу интелегенцијата која се школуваше во Русија. Спасот од сите невољи и помош во ослободителните војни беше очекуван од „рускиот фактор”. Веќе во првиот број на „Македонски глас”, Димитрије Чуповски (негов покренувач и уредник), ќе ја искаже својата надеж формулирана како неотповикливо барање дека „Русија е должна да им даде слобода на сите Словени”. Или, доживувајќи ја како матица во меѓупросторот меѓу двете балкански војни, тој едоставно очекува Русија „да внесе мир и љубов во разединетите делови на словенството и да не им дозволува меѓусебно да се угнетуваат”.¹⁵

Неограничената доверба и надеж во официјална Русија за средувањето на состојбите во Македонија не ги напушта членовите на македонската колонија и издавачите на „Македонски глас” и со почетокот на Првата балканска војна.

⇒

отдел; 9. објавления (Цитирано според: Блаже Ристовски, *Македонски летопис. Раскопки на литературни и македонски теми*. Изд. „Македонска книга”. Скопје 1993. I, 180.

¹³ Исто, 294.

¹⁴ Бранислав Ковачевиќ, *Историчар и рационална историјска свијест. Прилози и истражувања*. Историчар и савремена епоха. Зборник радова са округлог стола Историјског института. Изд. Историјски институт Р. Црне Горе. Подгорица 1997. књ. 1, 180.

¹⁵ Д. Чуповски, *Македонија и Македонциите. (Културно-историски преглед на Македонија)*. „Македонски глас”, 9 јуни 1913 бр. 1, 47. Сите цитати од „Македонски глас” се според македонскиот превод.

Тие очекуваат Русија да ги вразуми балканските освојувачи и да помогне во создавањето на самостојна Македонија, што според Шишманов беше „невина утопија на мечталети”. Па во предвечерието на одлуките на Букурешкиот мировен договор, во јули 1913 година, ќе ја упатат пораката: „Верувај Македонецу, синовите на Велика Русија ќе ја разберат твојата тага..., тие ќе ти подадат рака... Па тоа е нивна должност”.¹⁶ И наспроти „традиционалната надеж” дека ќе се добие помош и подршка, таа изчезна под влијанието на усложнетите прилики.

А Русија вешто ја користеше православната (христијанска) доктрина и словенството за да создаде чувство на взаемно помагање, покровителство на малите словенски народи на Балканот и помош во нивните ослободителни војни против Отоманската империја. Оттука, заеднички се и разочарувањата од дејствувањето на руската дипломатија. Интересите на Русија најчесто не се поклопуваа со стремежите и борбата за самостојност на „балканските словенски браќа” по вера и јазик, туку беа инспирирани од нејзиниот столетен синдром да биде ако не господар, бар контролор на Босворот и Дарданелите.¹⁷ Оваа парадигма на руската дипломатија остави снажен печат врз историското минато на словенските народи на Балканот. Каузалната поврзаност на Црна Гора со Русија, но и со Србија, го моделираше и нејзиниот став по македонското прашање. Тоа едноставно не постоеше за кралот Никола. Во неговото обраќање до црногорската војска по завршувањето на Втората балканска војна, тој со свечан тон ќе изјави: „... вие ја обележивте и обновивте од онаа страна на Вардар и Брегалница јужната меѓа на нашата стара прекрасна царевина”¹⁸ (се мисли на Душановото средновековно царство).

*

Една мала дигресија. Слично беше однесувањето на кнезот Никола и за време на Источната криза. А како нејзин дериват на балканската и европската политичка сцена со целата своја жестина се наметна македонското прашање. Тоа особено доби во интензитет со фиктивниот билатерален Сан Стефански дого-

¹⁶ П. Б., *Верувај Македонецу*. „Македонски глас”, 14 јули 1913, бр. 4, 97.

¹⁷ Mieczysław Tanty, *Rosja wobec wojen Balkanskich 1912-1913 roku*. Warszawa 1970, 8, 29, 39.

¹⁸ Краљ Никола, ц. д., 446.

вор и неговата ревизија на Берлинскиот конгрес (1878).¹⁹ Кнезот Никола, силно заинтересиран за неговата реализацијата во однос на сопствената земја, неведеше сметка што ќе се случи со „угнетениот словенски народ“ во Македонија и кој ќе ги запоседне бреговите на Вардар.²⁰ Тој ја подржува руската политика за status quo на Балканот, а таа е во полна согласност со ставовите на руската дипломатија по македонското прашање. Кнежевството Црна Гора по Берлинскиот конгрес (иако тој не ги исполни сите негови очекувања), се здоби со полна независност. Угледот на Црна Гора како балканска држава почна да расте.²¹ А во Македонија, која со консензусот на берлинскиот гремиум остана и понатаму во рамките на Отоманската империја „заштитена“ со чл. 23 (кој ги понуди Критските решенија), избувна Кресненското востание како директна реакција на договорот во Берлин.²²

Се очекуваше Берлинскиот договор да биде постојана грижа на Европа, но тој беше само уште едно додатно несопокојство за Турција и нереална надеж за Македонците. Освојувачката треска кон Македонија што је внесе Русија со својот хегемонистички програм на Сан Стефанските преговори, доби статус на државна идеологија особено во Бугарија, па во 1912 година, чл. 23 беше исползуван како добар изговор за Балканските војни, на кои им претходеше антимакедонскиот заговор, како што некои историчари го именуват Балканскиот сојуз.

Историската наука е согласна во заклучокот, дека на директното сојузување на српските и бугарските, црногорските и грчките владеечки кругови за војна против Турција, во сите нивни јавни и тајни конвенции обликувани во документите на Балканскиот сојуз, значајна улога одигра руската дипломатија.²³ Колку за илустрација, рускиот амбасадор во Белград, Хартвиг, мошне упорно

¹⁹ Опширно за овој проблем види во студијата на: Д-р Новак Ражнатовиќ, *Црна Гора и Берлински конгрес*. Изд. Историјски институт Црне Горе у Титограду. „Обод“, Цетиње 1974.

²⁰ Богумил Храбак, *Званична Србија и Црна Гора према Македонији у Источној кризи 1875-1878. Проширене тезе*. Македонија во Источната криза 1875-1881. Материјали од научен собир. Изд. МАНУ. Скопје 1978, 467.

²¹ Х. Г. Андоновски-Полјански, ц. д., 159

²² Најдобар показател за ослободителниот карактер на востанието и неговата крајна цел – воспоставувањето на самостојна македонска држава, пружаат неговите документи, како што се на пр. : *Правилата – уставој на македонскиот востанички комитет во Кресненското востание*. Изд. Институт за социолошко-правни и политички истражувања. Скопје 1980.

²³ Бранко Петрановиќ и други, *Први Балкански рат 1912*. Београд 1959; Саво Скоко, *Други Балкански рат*. Београд 2968, књ. 1; Димитрије Ђорђевиќ, *Милован Миловановиќ*. Београд 1962; Д-р Петар Стојанов, *Македонија во јолишката на големиите сили во времето на Балканските војни 1912-1913*. Изд. ИНИ. Скопје 1979, 40.

работи на што побрзото создавање на еден офанзивен Балкански сојуз против Турција.²⁴ Но, иако во него немаше место за Македонија и покрај масовното учество на Македонците во оваа антитурска војна во трите војски на балканските сојузнички, се имаше верба во добрите намери на сојузниците. Мошне охрабрувачки делуваше и прогласот на кралот Никола до Црногорците во предвечерието на Првата балканска војна. Тој ја охрабри надежта за праведноста на војната во која партиципираа „симпатиите на целиот образован свет“ на „целиот српски род и останатото Словенство“, „за да се спречи конечното уништавање на задграничните браќа“²⁵

И наспроти официјална Русија, дел од нејзината интелигенција се залага за македонската кауза. А. Коломнов, споредувајќи ја борбата за слобода и независност на Македонците со Црногорците, ќе се огласи во „Македонски глас“ со констатацијата: „Исто како и Црногорците, неуморни херои – борци за слободата на својата татковина, нам ни се симпатични пламените слободољубиви и одважни синови на прекрасна Македонија“.²⁶ Неговиот заклучок: „Македонија, слично на Црна Гора, Србија и Бугарија веќе одамна го извојува заслуженото право на независно политичко постоење во своите строги етнографски граници“,²⁷ имплицира на опасноста од воспоставената контрола на големите сили, во прв ред на Русија и Австро-Унгарија врз националните интереси на балканските народи. Во тој контекст истакнатиот унгарски социјалист, Јожеф Погањ, во настојувањето да го амнестира меѓусловенскиот крвав судур, ќе оцени: „Взаимното клање на балканските народи не се случи заради Голема Србија, Голема Бугарија и Голема Грција, туку задари интересите на Австро-Унгарија: заради Солун и, заради интересите на Русија: заради Дарданелите“.²⁸ Македонофилот Василиј Василјевич Водовозов, на кого му беа неприфатливи ставовите на официјалната руската дипломатија, но исто толку и присвојувањето на Македонците од страна на Србите и Бугарите, по посета на Македонија во 1913 година, во „Македонски глас“ ќе ги објави своите впечатоци. Во статијата: *Ойачинајџа на „Ослободителнајџа војна“*, траумиран од жестокоста на меѓусебните обвинувања и пропаганди за „правото“ над Македонија, и присвојувањето на македонскиот јазикот час од едната, или другата завојувана страна, Водовозов ќе констатира: „... станува јасно само едно, дека филологијата, во

²⁴ Д-р Петар Стојанов, ц. д., 64.

²⁵ Краљ Никола, ц. д., 443-444.

²⁶ *Одзив од руски чиишџајџа на весникојџа „Македонски глас“*. „Македонски глас“, 14 август 1913, 119.

²⁷ Исто, 120.

²⁸ Цитирано според Петар Стојанов, ц. д., [3].

случај на потреба, може да игра улогу на слугинка кај која и да било политичка партија.”²⁹

*

Панславизмот е една од големите теми присутна во секој број на „Македонски глас”. Илузијата во неговата „моќ” е дотолку поголема кога се има предвид фактот, колку многу членовите на македонската колонија веруваа, дека тој со своето влијание е во состојба да обезбеди автономија за Македонија. Од Русија се очекува „имајќи ги предвид општословенските и руските интереси” таа да се заложил за праведен мир на Балканот.³⁰

*

Широката транспарентност на идејата за соложителство меѓу Јужните Словени е содржана во често повторуваната синтагма „Слобода и словенско браќство – штоа е ѝаролајта на Македонцијте”.³¹ Сожителството е понудено како заложба за мир и единствено монжа алтернатива за автономија на Македонија. Авторите на написите во „Македонски глас” заветно изјавуваат дека по добиената слобода, наспроти балканската македонска трагедија „... никогаши не ќе ситанаш, ѝо цена на својаша слобода, орадие насочено ѝроштив Словенијте Срби и Бугари. Слободна Македонија сака да живее во блиско братство и единство со своите словенски соседи и, од кога стане независна, таа ќе настојува повторно да се создаде Балканскиот, овој пат може би, чисто јужнословенски сојуз (од Србија, Црна Гора, Бугарија, Македонија) кој ќе ја сврзе својата политика со политиката на голема Русија, во кој сојуз Македонија ќе биде верен и силен член”.³²

Заложбата за мир е понудена уште на 1 март 1913 година, кога Димитрие Чуповски чекајќи на одобрувањето за издавање на едно списание на Македонците во С. Петербург, го упатил првиот „Меморандум за независноста на Македонија” до министерот за надворешни работи на Велика Британија сер Едвар Греј и до амбасадорите на големите сили во Лондон. На 29 март 1913 година, Д. Чуповски во програмската статија „Македонската држава”, ќе укаже на без-

²⁹ В. В. Водовозов, *Ојачинајта на „Ослободителнајта војна”*. „Македонски глас”, 14 јули 1913, бр. 3, 92.

³⁰ А. Новгородски, *Под ѝобедничкајта кола*. „Македонски глас” 9 јуни 1913, бр. 1, 49.

³¹ *Што сакаш Македонцијте*. „Македонски глас” 14 јули 1913, бр. 3, 86.

³² Истото. Подлечено во оригиналот.

смислата и непродуктивноста на силното ривалство меѓу сојузените во Балканската војна и наместо апсурдот на меѓусебната исклучивост чиј епилог е Втората балканска војната, ќе понуди сожителство: „Ова соперништво и денеска е доста силно; панелинската идеја ја исклучува бугарската, а и едната и другата – не ја признаваат великосрпската”³³ Во замена на „националните идеологии”, Д. Чуповски ја нуди „федеративната држава”.³⁴ Овој и денес сосем актуелен аспект за соживот на Балканот, Чуповски го образложува со рационална симплифицираност: „Балканскиот Полуостров е премалечок за да може на него мирно да коегзистираат неколкуте големодржавни идеи. Само *федеративната држава*, составена од *сите балкански народи во која мора да влезат врз еднакви права и неделивоста, самостојна во внатрешните свои работи Македонија* – само таква федерација може да им обезбеди мирна коегзистенција и прогрес на балканските народи. Ние веруваме дека така и ќе биде, но ... болно е ако до тоа убедување дојдат само преку нови, крвави жртви”.³⁵

А во полемиката со рускиот генерал П. Д. Паренсов за кого не беше прифатлива каузата за самостојна Македонија наспроти интересите на Бугарија кон неа, Чуповски одново ќе ги афирмира заложбите на Тајната македонско-одринска револуционерна организација – ТМОРО и на Илинден: „... самостојна Македонија ги задоволува стремежите и на нејзиното несловенско население – Турците, Грците, Евреите, Куцовласите, чие национално самоопределување ќе најде полна гаранција во самостојна Македонија”.³⁶

Исти се и становиштата на македонската колонија во С. Петербург изложени во „*Меморандумот на Македонците до властите и општественошо мислење на сојузените балкански држави*”, објавен во првиот број на „Македонски глас”. Осудувајќи ја завојувачката војна и делбата на Македонија, во „Меморандумот” одново се порачува сожителството како единствено можен модел за прогресот на балканските народи: „Принципот на сојузништво нека биде осно-

³³ Поопширно кај Блаже Ристовски, *Две новооткривени писма на Димитрија Чуповски*. Македонски летопис, I, 293.

³⁴ На политичката мисла во Македонија не и беа туѓи и непознати движењата и идеите за обединување на балканските народи. Идеата за заедништво, за федерализам, како единствено можен модел за целосна национална еманципација и социјално ослободување има свои длабоки корени во политичките документи на буните и востанијата на македонскиот народ (Види. Александар Христов, *Идеата за федерација во македонската политичка мисла* (1878-1941). Изд. „Мисла”. Скопје 1995).

³⁵ Исто, 294. . Подвлечено во оригиналот.

³⁶ Д. Чуповски, *Отворено писмо до генералот П. Д. Паренсов*. „Македонски глас”, 14 август 1913, бр. 4, 110.

ва на целиот наш иден културен прогрес...”³⁷ Парадигмата за сожителство се потпира врз меѓусебни равноправни односи на ците балкански држави под услов создавање на македонска „самостојна држава“ и воспоставување на „древната Охридска автокефална црква“.

*

Со почнувањето на Првата светска војна „Македонски глас“ со употреба на енормна интелектуална енергија ќе се бори за неопходноста „од јужнословенско братско зближување и помирување“. Во овие кошмарни години, политичкиот противник, во случајов агресорите од Балканските војни, не беа третирали како непријатели. Низ страниците на „Македонски глас“ провејува снажно сочувство особено со страдањата на српскиот народ, повикуваат да се заборави братоубиствената војна и во „новата војна“ да се наредат под општото словенско знаме, се мисли на Русија.

И Македонците со почнувањето на Првата светска војна имаа надеж во спасот од Русија. Во предпоследниот број „Македонски глас“, под редакцискиот наслов: *Ослободителна словенска војна*, ќе го објави Манифестот на рускиот император Николај II и неговиот говорот во Зимскиот дворец од 20 јули.³⁸ Учеството во војната на страната на Русија и сојузниците тие го сваќаа како „цел општа за целото словенство“, во очекување на победа на Русија и „конечно обединување на целото словенство“.

Всушност, членовите на македонската колонија во С. Петербург Првата светска војна ја доживуваат како „Ослободителна словенска војна“³⁹ и упорно ја афирмираат званичната политика на рускиот император. Прават напори и за суштествена корекција на Букурешкиот мировен договор. Во тој контекст испраќаат „Ајел“ до народните пратеници на соседите кои учествуваа во македонската делба (Бугарија, Србија и Грција), и во името на иднината и спокоен Балкан, од нив бараат: „Не и пречете на Македонија да стане целосна, самостој-

³⁷ Меморандум на Македонциите до владиите и до оиштителственото мислење на сојузениите балкански држави. „Македонски глас“, 9 јуни 1913, бр. 1, 54.

³⁸ *Превисок манифест. По божја волја*. „Македонски глас“, 13 август 1914, бр. 10, 257-60

³⁹ *Ослободителната словенска војна. Највисок Манифест*. „Македонски глас“, 20 ноември 1914, бр. 11, 287-288.

на и независна”.⁴⁰ Меѓутоа, наскоро го сваќаат апсурдот на сопствените уверувања во руската императорска „ослободителна словенска мисија”.

Дејноста на Петроградската колонија ќе се загуби во бурните настани на Октомвриската револуција, а самиот Димитрија Чуповски ќе биде еден од нејзините борци и следбеници.

*

Намесѐо заклучок: на преминот на векот и во првите децении на нашето (XX) столетие Македонија е изложена на насилничката пропаганда на нејзините соседи и нивното меѓусобно ривалство, живееше во состојба на најизменично сменување на времето на војната и времето на мирот, ги дестабилизираше меѓународните односи во Европа и беше доживувана како метафора на постојани раздори и судири. Епилогот беа двете балкански војни. Тие го донесоа големото разочарување со флагрантната противречност – создавање надеж за ослободување, а завршија со Букурешкиот мир и делбата на македонското етничко ткиво. Со мали и безначајни корекции букурешката делба беше санкционирана на крајот на Првата светска војна со Версајскиот мировен договор. Тој го остави отворено македонското национално прашање, но и балканската хипотека на раздорот, со што беа најавени новите конфликти и новите војни помеѓу балканските народи.

Во случајот на „Македонски глас” не станува збор за национална дијалектика на политичкиот романтизам. Тој се бори против распламсувачката пропаганда и територијалните аспирации на своите словенски и балкански соседи околу Македонија која „не престана да биде хронична јаболка на роздорот”. Со истата историска резолутност „Македонски глас” меѓу руската општественост го афирмира традиционалниот интерес на Македонците за сопствена држава или автономија како минималистичко барање. Членовите на македонската колонија во С. Петербург преку страници на „Македонски глас” бараат енергична трезвеност на Европа и балканските сојузници за решавање на македонското прашање, кое особено на балканските држави. Во замена на „повремените” и „привремените ослободувања” час од Бугарите, Србите или Грците, „Македонски глас” нуди федеративна програма со современа концепција за Балканот: „смирување и

⁴⁰ Апелот е потпишан од Д. Д. Павле-Чуповски, Д. Пешковски, К. Угриновски и П. Божидарски (Види: *Апел од македонските иајироиши до народните ираиеници на Буџарија, Србија и Грција*. „Македонски глас”, 20 ноември 1914, бр. 11, 289-291).

обединување на сите Јужни Словени”, а „слободна Македонија е неопходен предуслов за цврстината и подполноста на целото јужно словенство”.⁴¹

И кога денес, по нешто повеќе од осум децении од појавата на „Македонски глас”, современите и не само од нашиве балкански простори би ги прелистале неговите страници, неизбежно ќе се наметне размислата: дали Балканот има исклузивитет на тешки кризи, разорни меѓусебни војни и незавршен мир. Иднината ги чувствува рецидивите на минатото.

Vera VESKOVIK-VANGELI, D. Sc.

„MAKEDONSKIY GOLOS” ON THE ATTITUDE OF MONTENEGRO TOWARDS THE MACEDONIAN QUESTION

Summary

Relatively unknown among the scholarly circles on the Balkans, the modern aspects of “Makedonskiy Golos” produce an intrigue for its discovery. The actuality of the articles, chronicles, text of the memorandums and appeals insist on profound comparative study of the historical processes from the beginning of the century which now uses its last decade. This assumes a search for the discovery of the internal logic of their affinity.

In this connection operates the above topic. Through the eyes of the Macedonian intellectuals, members of the Macedonian colony in Sankt Petersburg, the journal “Makedonskiy Golos”, which affirmed the philosophy of national liberation struggle of the Macedonian people among the Russian social environment, offers a concept for the solution of the Macedonian question, however, confronted with the concept of the Balkan alliance for taking over and partition of Macedonia.

The attitude of Montenegro towards the Macedonian question are treated in context with the attitude of Serbia towards this question.

⁴¹ Удри последниот час. „Македонски глас”, 20 ноември 1914, бр. 11, 295 и *Айелој...*, Исто, 291.

